

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์

ดร.ม.ร.ว.รุจยา อภากร

การปฏิวัติทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่อิงระบบอิเล็กทรอนิกส์ ทำให้เราเริ่มคิดแล้วว่า โลกกำลังก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตแนวเดียวกัน คือวิถีชีวิตของสังคมยุคหลังอุตสาหกรรมที่เน้นในการบริการในโลกที่ไร้พรมแดน ทั้งหมดนี้คือโลกในยุคโลกาภิวัตน์ (GLOBALIZATION)

คำว่า GLOBALIZATION ถูกแปลให้เป็นภาษาไทยว่า "โลกาภิวัตน์" บ้าง "โลกาภิวัฒน์" บ้าง ที่จริง "โลกาภิวัตน์" หมายถึงกระแสโลกหรือพฤติกรรมตามโลก แต่ GLOBALIZATION หมายถึงพัฒนาการของโลกไปในทิศทางที่ทำให้คนรู้สึกว่าจะอยู่ในโลกเดียวกัน ซึ่งดูเหมือนว่าจะจะเป็นครั้งแรกที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ บางคน บางประเทศ จะเป็นผู้นำกระแส ในขณะที่คนอื่นประเทศอื่นจะเป็นผู้ตาม แต่ทั้งผู้นำและผู้ตามตระหนักดีว่า ทุกคนอยู่ในเรือลำเดียวกัน สามารถตะคองกันได้ในด้านข้อมูลข่าวสารอย่างง่ายดาย และติดตามกระแสการผลิตและการบริโภคที่คล้ายคลึงกันมาก

อย่างไรก็ตาม ศาสนา เอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และความภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนทำให้โลกมีความหลากหลายในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ในที่นี้เราจะดูเฉพาะประเด็นเรื่องความหลากหลายที่มาจากปัจจัยทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ปัจจุบันความต้องการแรงงานทำให้มีการอพยพโยกย้ายชนกลุ่มต่าง ๆ จากประเทศที่ยากจนไปสู่ประเทศที่ร่ำรวย เช่น จากประเทศอินเดีย ปากีสถาน ตุรกี และอัลจีเรีย ไปสู่ประเทศอังกฤษและสหภาพยุโรป ในขณะที่มีชาวญี่ปุ่น เยอรมัน ฝรั่งเศส จีน ไทย เวียดนาม และอาหรับ เดินทางไปตั้งร้านอาหารในประเทศต่าง ๆ ทำให้ประเทศที่เคยมีวัฒนธรรมเดียวเป็นเอกลักษณ์ถูกเจือปนในทางภาษา อาหารการกิน และการแต่งกาย คละเคล้ากันไปหมดจนกลายเป็นพหุสังคม (PLURAL SOCIETY) ที่มีการขัดแย้ง การเหยียดผิว และดูถูกวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นอยู่ไม่น้อย พร้อมกันไปกับพลังการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจการค้าเสรี ดังตัวอย่างจากสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากประเทศหนึ่ง เมื่อคนผิวขาวจากยุโรปเข้าไปตั้งรกรากอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือในคริสต์ศตวรรษที่ 15 นั้นมีชาวอินเดียนอาศัยอยู่ก่อนแล้ว อย่างน้อย 1 ล้านคน และอาจมีมากถึง 10 ล้านคน ชาวอินเดียนเองมีความหลากหลาย มีหลายกลุ่มหลายเผ่า พูดภาษาต่างกัน ผู้อพยพรุ่นแรกจากยุโรปมีความเป็นเอกภาพมากกว่าชาวอินเดียนคือส่วนใหญ่จะนับถือคริสต์ศาสนา นิกายโปรเตสแตนต์แบบเคร่งครัด และมาจากเกาะอังกฤษ คนพวกนี้จึงถูกเรียกว่า พวก WASPS ในศัพท์แสลง

ย่อมาจากคำว่า (White Anglo-Saxon Protestant) คือเป็นคนผิวขาว วัฒนธรรมแองโกลแซกซัน และเป็นโปรเตสแตนต์

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 มีพลเมืองใหม่อีกกลุ่มหนึ่งเข้ามาอยู่ในสังคมคือ กลุ่มคือผิวดำจากแอฟริกา ที่ถูกจับมาเป็นแรงงานทาส คนกลุ่มนี้ได้นำวัฒนธรรมทางด้านดนตรีเข้ามาที่กลายเป็นต้นตอของดนตรีสมัยใหม่หลายประเภท โดยเฉพาะดนตรีแจ๊ส แต่คนกลุ่มนี้ถูกเหยียดหยามดูถูก และต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดอย่างทรหดตั้งแต่นั้นมา กลุ่มผู้อพยพเข้ามาในสหรัฐอเมริกามีมากยิ่งขึ้น หลัง ค.ศ.1830 โดยเฉพาะพวกที่มาจากยุโรป ระหว่าง ค.ศ.1847 ถึง 1854 ชาวไอริชจำนวน 1-2 ล้านคน อพยพไปอย่างไม่ขาดสาย ทำให้มีสัดส่วนถึง 7% ของคนผิวขาวทั้งหมด ระหว่าง ค.ศ.1850 ถึง 1857 ชาวเยอรมันเกือบล้านคนเดินทางไปหาอนาคตใหม่ในสหรัฐอเมริกา และตามมาด้วยคนชาติเดียวกันอีก 2 ล้านคน ระหว่าง ค.ศ.๑๘๖๕-1885 ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 คนเยอรมันมีมากเป็นที่สองรองจากคนจากเกาะอังกฤษ ทั้งชาวไอริชและชาวเยอรมันนำเอาศาสนาโรมันคาทอลิกเข้ามาด้วย จึงเพิ่มความหลากหลายทางศาสนา ระหว่าง ค.ศ.1880 ถึง 1914 ชาวนาจากอิตาลีตอนใต้ รัสเซีย โปแลนด์ และยุโรปตะวันออก จำนวนประมาณ 25 ล้านคน หนีความยากจนในยุโรปเพื่อแสวงหาโชคในสหรัฐอเมริกา

ชาวยิวเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญในการสร้างพหุสังคมของสหรัฐฯ ส่วนหนึ่งมาจากสเปนและโปรตุเกส ส่วนหนึ่งมาจากเยอรมนี แต่ส่วนใหญ่ประมาณ 2 ล้านคนมาจากรัสเซีย และยุโรปตะวันออก

ในทางกฎหมาย กลุ่มชนต่าง ๆ มีความเสมอภาค ยกเว้นกฎหมายแบ่งแยกคนตามสีผิวในรัฐในตอนใต้ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งต่อมาได้ถูกยกเลิกไป อันเป็นผลของการรณรงค์ต่อสู้โดยคนผิวดำ ในทางปฏิบัติเป็นที่รู้กันอยู่ว่าคนผิวขาวโดยเฉพาะกลุ่ม WASPS เป็นกลุ่มที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่ากลุ่มอื่นทั้งหมด ตามมาด้วยกลุ่มผู้อพยพชาวยิว และยุโรปตะวันตก ที่ได้ก่อร่างสร้างตัวจนเป็นเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการคลังของประเทศ กลุ่มคนผู้พูดภาษาสเปนซึ่งมาจากอเมริกาใต้ และกลุ่มผู้อพยพชาวเอเชีย หลัง ค.ศ.1975 ต่างก็อยู่ระดับล่างร่วมกับคนผิวดำโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามผู้ที่ขวนขวายหาความรู้ มีความสามารถทางวิชาการ ทางเทคโนโลยี และศิลปะแขนงต่าง ๆ ก็จะได้รับยกย่องและถือว่าประสบความสำเร็จได้ในสังคมอเมริกัน ความสำเร็จทางการศึกษาของกลุ่มเยาชนเอเชียโดยรวมก็อาจทำให้พลเมืองอเมริกันกลุ่มนี้สามารถเขยิบฐานะทางสังคมขึ้นสูงกว่าคนผิวดำ และทัดเทียมคนผิวขาวมากขึ้น

จึงดูเหมือนว่า สังคมอเมริกันรักษาความไม่เสมอภาคเพื่อเป็นแรงผลักดันให้มีการแข่งขัน การชิงชัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาด้านการตลาด และความรู้ ความหลากหลายจึงอาจเป็นบ่อเกิดของการสร้างสรรค์ที่ทำให้สังคมสมัยใหม่ไม่พัฒนากันไปในทิศทางเดียวกันหมด

ทุกแห่งในโลก ชนกลุ่มน้อย (MINORITIES) มีบทบาทในสังคมมากขึ้นเพราะสังคมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น ชนพื้นเมืองเดิม (INDIGENOUS PEOPLE) เช่น พวกอะมอริจินในออสเตรเลีย เมารีในนิวซีแลนด์ อินเดียนในสหรัฐอเมริกา เอสกิโมในแคนาดา อินเดียนในบราซิลและที่อื่น ๆ ในอเมริกาใต้ ต่างก็เรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ที่ถือว่าได้ถูกริดรอนไปโดยชนผิวขาวที่เข้ายึดครองบ้านเมืองเมื่อ 500 ปีมาแล้ว ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากคนเมารี

เมื่อมีการกล่าวถึงเมืองในโลกสมัยใหม่ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเป็นเอกลักษณ์ที่รู้จักกันทั่วไปแล้ว เมืองเกียวโตเป็นเมืองหนึ่งซึ่งมักจะถูกยกขึ้นมาอ้างเป็นตัวอย่างเสมอ

เมืองเกียวโต หรือเฮอัน-เกียว เป็นเมืองหลวงของประเทศญี่ปุ่นเป็นระยะเวลายาวนานถึง 1074 ปี ตั้งแต่ ค.ศ.794 - ค.ศ.1868 ความเป็นราชธานีทำให้เกียวโตเป็นศูนย์รวมของการปกครองศาสนา และศิลปวิทยาการอันเป็นที่มาของวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่ตกทอดมาถึงทุกวันนี้ แม้ว่าเกียวโตจะหมดสิ้นความเป็นเมืองหลวงของประเทศไปร่วม 100 ปีแล้ว แต่ความสำคัญของเมืองเกียวโตในฐานะอดีตเมืองหลวงก็ไม่ได้ถูกลดลงไป กลับถูกยกเชิดชูขึ้นด้วยความภาคภูมิใจของคนญี่ปุ่นทั่วประเทศ จนกล่าวกันว่า ถ้าไม่รู้จักเกียวโตแล้ว ก็เป็นไปไม่ได้ที่จะเข้าใจความเป็นประเทศญี่ปุ่นที่แท้จริง

คนที่ไปเยือนเกียวโตมีสิ่งประทับใจมากมาย นับตั้งแต่สภาพที่ตั้งทางภูมิประเทศที่มีภูเขารายล้อม และมีแม่น้ำคาโมไหลผ่านกลางเมือง สภาพธรรมชาติอันงดงามตามฤดูกาล อันเป็นแรงดลใจให้เกิดประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ที่สำคัญคือ มรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นเป็นวิถีชีวิตของชาวเมืองเกียวโต เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรมของศาสนสถานและบ้านเรือน รวมทั้งการจัดสวนซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี วิจิตรศิลป์ เช่น จิตรกรรมและประติมากรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน นาฏศิลป์ที่หลากหลายซึ่งหมายรวมทั้งละครโนะพิธีกรรมเช่นพิธีชงน้ำชา การจัดดอกไม้ ตลอดจนงานฝีมือที่สอดคล้องศิลปวิทยาการทุกแขนงที่กล่าวมาข้างต้น

ในช่วงเวลาที่เกียวโตเป็นเมืองหลวงของญี่ปุ่นนั้น พุทธศาสนามหายานที่รับมาจากจีนโดยการอุปถัมภ์ของราชสำนัก ได้บรรลุถึงซึ่งความแหลมคมและเรียบง่ายในนิกายเซ็นหรือฉันเมื่อตกทอดถึงสามัญชน ภายใต้การสนับสนุนค้ำจุนของนักรบหรือโชกุนตระกูลต่าง ๆ ดังนั้นวัฒนธรรมของชาวเกียวโตที่เห็นและเป็นอยู่ทุกวันนี้ จึงเป็นภาพสะท้อนของวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพุทธศาสนาที่ถูกพัฒนาจนเป็นที่รู้จักของชาวโลก วัดเรียวอันจิ ซึ่งจัดสวนแบบเรียบง่ายด้วยหินเพียง 15 ก้อน มีผู้คนจากที่ต่าง ๆ ไปเยี่ยมชมตลอดทั้งวัน ละครโนะนั้นเป็นรูปแบบของนาฏกรรมที่พัฒนาขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 14-16 โดยพระเซ็นเป็นผู้คิดค้นขึ้นเพื่อสอนธรรมะ ศิลปะการวาดฟุกันหรือ ซู-มิ-เอะ บทกวีไฮกุ เครื่องปั้นดินเผา ตลอดจนพิธีชงชา การจัดดอกไม้ และศิลปะการยิงธนู ล้วนแล้วแต่มีรากฐานของวัฒนธรรมเซ็น ทุกวันนี้วัพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ในเมืองเกียวโต นับได้มีจำนวน

มากกว่า 1,600 วัด และเป็นวัดชุมชนที่ยังมีคนไปร่วมประกอบศาสนกิจอยู่เสมอ นอกจากนี้เกี่ยวโตยังเป็นเมืองทางประวัติศาสตร์ มีปราสาทราชวังของจักรพรรดิเป็นพยานหลักฐานความเป็นอดีตราชธานี

อีกด้านหนึ่งของเมืองเกี่ยวโตที่ผ่านกาลเวลามาสู่โลกสมัย คือ การเป็นเมืองอุตสาหกรรม ซึ่งแม้จะไม่ใช่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่มากนัก แต่ก็มีผลผลิตที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับกันของตลาดโลก สินค้าที่ผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม มีตั้งแต่ ผ้าที่ใช้ทำชุดกีโมโน ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมดั้งเดิม อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เครื่องมือทางการแพทย์ และผลิตภัณฑ์ชุดชั้นในของสตรี แม้ว่าเกี่ยวโตจะไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมประกอบกับการเป็นศูนย์กลางการศึกษาซึ่งมีมหาวิทยาลัยถึง 22 แห่ง ทำให้เกี่ยวโตถูกจัดให้เป็นนครใหญ่ ที่มีจำนวนประชากรอาศัยอยู่ 1.5 ล้านคน เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 7 ของประเทศ

แต่สิ่งซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวเกี่ยวโตคือ มรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นสมบัติอันมีค่าของเมือง ที่ทำให้เมืองนี้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของประเทศที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งในและต่างประเทศจำนวนประมาณ 30 ล้านคนต่อปี และในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวญี่ปุ่น ซึ่งได้รับการส่งเสริมให้เดินทางไปเยี่ยมชมเกี่ยวโตในฐานะมรดกแห่งชาติ ผู้ที่ไปเยือนเกี่ยวโตจะรู้สึกได้ว่าตัวเองกำลังอยู่ในเมืองที่วุ่นวายอัดอัดเหมือนเมืองใหญ่ ๆ ทั่วไป ทั้งนี้เป็นเพราะว่ามีการจัดการวางผังเมืองที่ดี โดยให้คุณค่าแก่การอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของเมือง เชิดชูให้เป็นเอกลักษณ์ ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาให้เป็นเมืองสมัยใหม่ที่ไม่ข่ม หรือบดบังบริเวณที่ตั้งมรดกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เมืองเกี่ยวโตมีระบบขนส่งมวลชนที่ทันสมัย รถไฟด่วน รถไฟธรรมดา รถเมล์ และรถไฟฟ้าใต้ดิน ทำให้คนเดินทางไปมาได้สะดวกสบายโดยไม่ต้องใช้รถส่วนตัว ผลของการมีระบบขนส่งมวลชนที่มีประสิทธิภาพทำให้การเดินทางภายในเมืองและระหว่างเมืองมีประสิทธิภาพ ไม่เกิดปัญหาจราจรติดขัด และการที่เกี่ยวโตไม่มีสนามบินในเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนเมืองที่ไม่ทำให้เกี่ยวโตเป็นเมืองใหญ่ขนาดโอซาก้าซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน

ความสำคัญของเกี่ยวโตในฐานะที่เป็นชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของประเทศ ทำให้ชาวเกี่ยวโตได้รับระบบการปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ไม่รวมศูนย์ที่ส่วนกลาง มีองค์กรอันเอื้อประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่น และประการสำคัญ คนท้องถิ่นของเกี่ยวโตมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคภูมิใจในความเป็นชาวเกี่ยวโต รักที่จะเห็นเมืองของตนมีความเป็นตัวของตัวเอง จึงร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อรักษาคุณภาพชีวิต และมรดกทางวัฒนธรรมของตนไว้ ปัจจุบันเกี่ยวโตมีองค์กรพัฒนาเอกชนเกือบ 100 กลุ่ม ทุกกลุ่มเป็นองค์กรอาสาสมัคร มีเป้าหมายต่างกันไป แต่โดยรวมแล้วคือการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชน มีการคัดค้านการสร้างสนามกอล์ฟ การสร้าง

ทางหลวงที่กระทบกระเอนชีวิตของประชาชน การสร้างเขื่อนในแม่น้ำกาโม และการสร้างอาคารสูงในเขตหวงห้ามในตัวเมือง ซึ่งเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างของการทำงานของฝ่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ด้วยเหตุนี้เมืองเกียวโตที่มีอายุ 1200 กว่าปี จึงดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสความทันสมัย โดยยังคงไว้ซึ่งคุณงามความดีที่บรรพบุรุษของชาวเมืองได้สรรค์สร้างไว้ให้เป็นมรดกของท้องถิ่น และสร้างความหลากหลายให้แก่โลกในยุคโลกาภิวัตน์